

Šoti mägiveise (Hc) tõu aretusprogramm

Sisukord

1. Aretusprogrammis kasutatavad lühendid ja mõisted	3
2. Tõu kirjeldus	4
3. Aretuse eesmärk	5
4. Eesmärkide saavutamine	6
5. Aretusmeetodid	6
5.1 Puhasaretus	6
5.2 Ristamine	7
6. Hc tõugu veiste tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord	7
6.1 Üldsätted	7
6.2 Emasloomade tõuraamatusse kandmise tingimused	8
6.3 Isasloomade tõuraamatusse kandmise tingimused	8
6.4 Tõuraamatust välja kandmine ning tõuraamatu kande kinnitamata jätmine	9
6.5 Elektrooniline tõuraamat	9
7. Aretuslooma põlvnemise registreerimine ning põlvnemise õigsuse kontrollimine	9
7.1 Põlvnemisandmete registreerimise kord	9
7.2 Põlvnemisandmete õigsuse kontrollimise kord	10
8. Emaslooma seemendusandmete registreerimise kord	12
8.1 Üldsätted	12
8.2 Seemendusandmete registreerimine	12
8.3 Seemendusaruande esitamine	12
9. ETKÜ poolsed kohustused aretuseks tunnustatud pullide andmete korrashoiuks	12
10. Hc tõugu aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord	13
10.1 Üldsätted	13
10.2 Seemenduspullide aretuseks sobivaks tunnistamine	13
10.3 Vabapaarituspullide aretuseks sobivaks tunnistamine	14
10.4 Sisse ostetud aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamine	14
11. Jõudluskontrolli läbiviimise ja tulemuste kasutamise kord	14
11.1 Üldsätted	14
11.2 Jõudluskontrolli eesmärk	15
11.3 Jõudlusandmete koguja	15
11.4 Jõudluskontrolli miinimumnõuded	15
11.5 Jõudluskontrolli teostamine	16
11.6 Jõudluskontrolli andmete esitamise ajad	17
11.7 Jõudluskontrolli lõpetamine	17
11.8 Kontroll ja järelevalve	17
11.9 Andmete säilitamine	17
12. Andmed laboratooriumi kohta	17
13. Aretuslooma jõudlusandmete ja hindamistulemuste avaldamise kord	17

Hc tõu aretusprogramm

Aretusprogrammi rakendatakse alates 01.01.2025

Käesoleva aretusprogrammi aluseks on:

Euroopa parlamendi ja nõukogu määrused [2016/1012](#) (tõuaretusmäärus)

[Komisjoni rakendusmäärus 2017/717](#)

[Komisjoni rakendusmäärus 2017/1422](#)

[Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus 2016/429](#)

[Põllumajandusloomade aretuse seadus](#) (RT I, 28.12.2018, 35)

Aretusprogrammi täidetakse Eesti Vabariigi territooriumil

Eestis on šoti mägiveise tõumärgiks Hc.

Hc pullidele antavad tõuraamatunumbrid on vahemikus 94000 ... 94999.

1. Aretusprogrammis kasutatavad lühendid ja mõisted

Aretusprogrammis kasutatavad lühendid:

ETKÜ - Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu

EPJ - Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS

A osa tõuraamatu põhiosa tähis

B osa tõuraamatu põhiosa tähis

R osa tõuraamatu lisaosa tähis

E ema

EE emaema

I isa

EI emaisa

Hc šoti mägiveise tõug ja verelisuus

Aretusprogrammis kasutatavad mõisted:

1) **Aretusprogramm** - aretajate tegevusjuhend, mida rakendatakse selleks, et säilitada või parandada loomade soovitud tunnuseid ning milles kirjeldatakse hindamise ja valiku põhimõtteid.

2) **Puhtatõuline aretusloom** – tõuraamatu põhiossa kantud loom.

3) **Tõuraamat** - andmekogu, mida peab aretusühing ning mis koosneb põhiosast puhtatõuliste loomade jaoks ning lisaosast loomade jaoks, kes ei vasta põlvnemiselt põhiosasse kandmise tingimustele.

4) **Tõuraamatu põhiosa** – tõuraamatu osa, kuhu kantakse puhtatõulised aretusloomad, kes põlvnevad sama tõu tõuraamatusse kantud vanematest ja vanavanematest ning nende geneetiline väärtus;

5) **Tõuraamatu klass** – tõuraamatu põhiosa jaotus (osad A ja B), kuhu puhtatõulised aretusloomad kantakse vastavalt nende geneetilisele väärtusele.

6) **Tõuraamatu lisaosa** – tõuraamatu osa, kuhu kantakse tõutuubilised loomad, kes ei vasta oma põlvnemiselt põhiossa kandmise nõuetele, kuid aretusprogrammi tingimused võimaldavad nende loomade järglaste põhiosasse kandmist.

7) **Geneetiline väärtus** – aretuslooma mõõdetav pärilik omadus või geneetiline eripära;

8) **Aretusväärtus** – hinnang, millist oodatavat mõju avaldab aretuslooma genotüüp tema järglaste teatavale omadusele.

9) **Põlvnemistunnistus** – dokument, mis antakse välja puhtatõulise aretuslooma ja aretusmaterjali kohta. Põlvnemistunnistusel esitatakse põlvnemis- ja identifitseerimisandmed,

jõudluskontrolli või geneetilise väärtuse hindamise tulemused ning informatsioon teadaolevate geneetiliste defektide kohta.

10) **Jõudluskontroll** - looma jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, registreerimine, töötlemine ja analüüsimine tema geneetilise väärtuse hindamiseks. Jõudluskontrolli läbiviimisel lähtutakse Rahvusvahelise Jõudluskontrolli Komitee (ICAR - International Committee for Animal Recording) kehtestatud reeglitest.

11) **Jõudluskontrolli läbiviija** on käesoleva aretusprogrammi tähenduses Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu.

12) **Jõudlusandmete koguja** – loomapidaja või tema poolt volitatud isik, kes võib koguda ja registreerida karjas loomade jõudlusandmeid ja edastada neid jõudluskontrolli läbiviijale. Jõudlusandmete koguja peab olema läbinud koolituse. Koolitustunnistuse number ja kehtivusaeg avaldatakse EPJ lihaste programme Liisu.

13) **Jõudluskontrolli B – meetod** - algandmete kogumise, säilitamise ja edastamise eest vastutab jõudlusandmete koguja.

2. Tõu kirjeldus

Ajalugu

Šoti mägiveised (Hc) pärinevad Šotimaa Highlandi ja lääneranniku piirkonnast, seetõttu nimetatakse neid otseses tõlkes kõrgmaa veisteks. Šoti mägiveis on maailmas vanim tõug, keda on tõuraamatusse võetud. Veised pärinevad Šotimaa mägi-aladelt, kus nad on kohalikes rasketes elutingimustes - laialdastel kidurakasvulistel karjamaadel kaua vastu pidanud. Algselt jagati tõug kaheks – Lääne mägiveis ehk Kyloe ja mandri Highlander. Kyloes`d kasvasid Šotimaa läänesaartel, olid väiksema kasvulised ning enamused musta värvi ja hallikas varjulise kasukaga, võrreldes mandri mägiveistega. Suuruse vahe oli tingitud kliimast ning limiteeritud söödaolustikust. Tänapäevaks vahet enam ei ole ja kõik Hc veised on ühtemoodi. Šoti mägiveistest on säilinud andmed alates 18. sajandist ja sugupuid arvestatakse alates 1885. aasta tõuraamatust. Esimesed 30 Hc veist saabusid Eestisse Rootsist 1999. a.

Tõu iseloomustus

Hc on oma väljanägemiselt väga atraktiivne tõug. Tõug on ekstensiivne, seega on veised kasvult suhteliselt väikesed. Nad ei sobi intensiivseks nuumamiseks. Pullid saavad tapaküpseks alles 24 – 30 kuu vanuses. Hc veiste karv on pikk, laineline, aluskarv tihe – see kõik kaitseb teda tuulte, lumetormide jms. eest. Hc veiseid võib väljas pidada aastaringiselt. Nad talvituvad meelsamini väljas kui varju all, seetõttu on nende pidamine vähenõudlik. Tavaliselt on loomad värvuselt kuldpruunid, kuid on ka tiigrikarvalisi kollaseid ja musti. Tõu omapäraks on pikad sarved. Šoti mägiveis kasvab aeglaselt, seetõttu on nad teiste veistega võrreldes pikaealisemad, keskmine lehmade poegimisiga on 3 a. Veised on sööda suhtes vähenõudlikud, kasutavad hästi kidurat karjamaarohu ja võsa. Haigestumise risk on väiksem kui teistel tõugudel. Nad on pikaealised, kerge poegimisega, iseseisvad, heade emaomadustega. Šoti mägiveis on äärmiselt sõbralik, kui teda kasvatamisel hästi kohelda. Liha on vähese rasva- ja kolesteroolisisaldusega, kuid sisaldab rohkesti valku ja rauda. Täiskasvanud lehmade ristluu kõrgus on min 120 cm, kusjuures lehma rind peab olema lai ning kere sügav, selleks et tarbida maksimaalselt pakutatavat rohusööta. Täiskasvanud lehma kehamass on vähemalt 500 kg.

Kirjandusallikate põhjal:	Lehm	pull
Sünnimass (kg):	20 – 23	23 - 26
Elusmass täiskasvanuna (kg):	450 - 550	650 - 750

Kõrgus (cm): 110 – 120 125 - 135
 Tapasaagis: 50% 50%
 Esmaspoegimisiga (kuud): 33 - 37

01.12.2023 seisuga tõuraamatus olevate lehmade ja lehmikute arv:

Karjade arv	Tõuraamatu põhiossa		Tõuraamatu lisaossa		Tõuraamatus kokku	
	kokku	% tõust	kokku	% tõust	veiseid kokku	% lihaveiste koguarvust
50	889	74,80%	299	25,17%	1188	4,60%

Jõudlus- ja aretusalsed andmed Eestis (keskmised):

Tunnus/aasta:	2023	2022	2017	2016	2015	2014
Sünnimass (kg) ♀:	30,0	30,0	28,2	28,7	28,2	28,1
Sünnimass (kg) ♂:	31,0	31,0	29,8	30,0	39,7	29,0
200p. mass (kg) ♀:	X	162,0	141,0	116,0	X	X
200p. mass (kg) ♂:	185,0	147,0	168,9	143,8	159,9	143,0
365p. mass (kg) ♀:	206,0	X	184,2	183,0	203,0	183,7
365p. mass (kg) ♂:	184,0	223,0	210,3	185,0	231,0	214,0
vanus	8a 5k	8a 2k	7a 4k	7a 4k	6a 7k	6a 4k
poegimisvahemik, p	530	467	446	463	444	453
esmaspoegimisiga, k	46,8	45,1	39,4	44,4	43,5	40,3
surnultsündinud vasikate %	4,5	4,1	3,0	1,9	1,1	2,3

3. Aretuse eesmärk

Hc tõugu lihaveiste aretuseesmärgid on:

- Puhtatõuliste lihaveiste osakaalu suurendamine tõu siseselt.
- Eesti keskkonna- ja kliimaatilistesse tingimustesse sobiliku lihaveise tõu aretus, mille tulemusena toodetakse kvaliteetset veiseliha minimaalsete kulutustega (rohusöödaline ratsioon, enamasti karjamaarohul)
- Söödaväärinduse parandamine.
- Ammlehmade emaomaduste ja piimakuse parandamine
- Lihaomaduste parandamine – hea kasvukiirus, kõrge ööpäevane massi-iive (min 0,6 kg ööpäevas)
- Ammlehmade karjaspüsivuse suurendamine.
- Head iseloomuomadused (emaomadused, rahulik, sõbralik).
- Esmaspoegimisiga 33 – 37.
- Keskmise vasikate sünnimass: lehmikud 25 kg, pullikud 28 kg
- Keskmise võdrutusmass 200-p vanuselt: lehmikud 125 kg (ööpäevane kaaluive 625 g), pullikud 130 kg (ööpäevane kaaluive 650 g)
- Keskmise aastase veise mass: lehmikud 210 kg (ööpäevane kaaluive 575 g), pullikud 250 kg (ööpäevane kaaluive 685 g)
- Tapasaagis lihaks realiseeritavatel nuumveistel: $\geq 50\%$
- Lihaklassi eesmärk: minimaalselt O
- Surnultsündide ja raskete poegimiste arvu vähendamine.
- Iga ammlehm peab aastas andma vähemalt ühe vasika. 100 ammlehma kohta peab saama vähemalt 90 elusat vasikat.
- Ammlehmade soovitatav tiinestumisindeks 1,6 doosi spermat tiinestumise kohta.

- Vabapaaritusgrupis peab emasloom tiinestuma kolme innatsükli jooksul (2 kuud).

4. Eesmärkide saavutamine

- Pulliemade valik. Võimalusel valida pulliema geneetilise ja lineaarse hindamise tulemuste alusel.
- Jõudlusandmete usaldusväärsuse tagamiseks kaalumiste osakaalu suurendamine.
- Sugu- ja noorpullide valik aretusloomadeks.
- Pulliisade ning pullide valik karja parandamiseks. Lähtutakse parimatest pullidest kodu- ja välismaal ning maailma parimate pullide sperma sisseostmisest. Jälgitakse lihaste välimiku ja geneetilise hindamise andmeid.
- Järglased peavad olema silmapaistvad funktsionaalsete tunnuste (eluiga- ja kasutamiskestvust mõjutavad näitajad) poolest.
- Kasutada võimalikult erineva põlvnemisega loomi, et vältida inbriidingu ohtu.
- Hc tõugu aretuspull peab olema kantud tõuraamatu põhiossa A.
- Hc tõugu lihapiilide testimine Eestis. Testperioodi lõppemisel koostatakse aruanne.
- Parimate ammlehmade väljaselgitamiseks teostatakse puhtatõuliste ammlehmade lineaarne ja geneetiline hindamine.
- Ammlehmade valikul jälgitakse häid emaomadusi: iseloom, piimakus.
- Ammlehma valikul jälgitakse välimikku vastavalt lineaarse hindamise juhendile.
- Šoti mägiveise tõu aretusfarmide kujundamine, kus tegeldakse pidevalt geneetilise tuumiku taseme tõstmisega. Aretusfarmide ülesanne on toota tootmiskarjadele väärtuslikke puhtatõulisi sugupulle ja lehmikuid.
- Aretuskarjad peavad olema jõudluskontrollis. Aretuskarjades on kohustus veiseid kaaluda.
- Puhtatõuliste šoti mägiveiste arvukuse kiiremaks suurendamiseks ei soovitata piimalehmade ristamist lihatõugu pullidega.
- Jõudluskontrolli osakaalu suurendamine veiste üldise kvaliteedi, aretustaseme, paremate karjade ja perspektiivsete suguloomade väljaselgitamiseks.
- Aretuseesmärkide saavutamiseks tuleb laiendada veiste kunstliku seemenduse, embrüosiirdamise jt. aretustehnoloogiate kasutamist.
- Parema kvaliteedi tagamiseks uurida isasloomi geneetiliste haiguste ja defektide suhtes.
- Lihatoogude propageerimise võimaluseks on esitleda tõu paremikku kuuluvaid veiseid erinevatel messidel ja näitustel (näiteks Maamess, Luige näitused, Tartu sügisnäitus jt.). Võimalusel korraldada nii emas- kui isasloomadele eri vanusegruppide konkursse. Nii saab ülevaate üldise aretustöö taseme kohta ning sisendeid edasiseks tegevuseks.

5. Aretusmeetodid

Aretusmeetoditega saavutatakse turunõudeid määravad aretuseesmärgid. šoti mägiveise aretuses on kasutusel järgmised võimalikud aretusmeetodid.

5.1 Puhasaretus

Eesmärk süstemaatilise valikuga kinnistada teatud tunnuseid mitme põlvkonna vältel.

Šoti mägiveise tõu säilitamiseks ja parandamiseks on vajalik puhtatõuliste karjade osakaal ~25% kogu tõumassiivist.

Puhtatõuliste karjade aretustaseme tõstmine on tähtsamaid ülesandeid, milleks on vajalik:

- suguloomade ehk vanemloomade aktiivne ja järjepidev valik seleksioonitunnuste alusel;

- ainult väärtuslikke sugupullide, keda soetatakse parematest karjadest kodu- või välismaalt, kasutamine;
- paremate aretustulemuste saavutamiseks kunstlikku seemendamise, embrüosiirdamise jt. aretustehnoloogiate suurem kasutamine.

5.2 Ristamine

Ristamismeetoditest kasutatakse vältavat ehk ümberkujundavat ristamist, kui soovitakse mõnelt muult lihaveise tõult üle minna šoti mägiveise tõu aretusele. Seejuures kasutatakse iga järgneva põlvkonna emaslooma paaritamiseks šoti mägiveise tõu puhtatõulist pulli (parandaja tõug) ja kolmanda põlvkonna emasloom (87,5%) loetakse puhtatõuliseks ning kantakse tõuraamatu põhiossa. Ristand pulljärglane tapetakse lihaks.

Näide:

Emasloom ♀ mitte Hc tõug x isasloom ♂ Hc (pt) - emasloom sobilik kandmiseks Hc TR lisaossa

(50% ♀ Hc F1 x ♂ Hc (pt) - emasloom sobilik kandmiseks Hc TR lisaossa

(75%) ♀ Hc F2 x ♂ Hc (pt) - emasloom sobilik kandmiseks Hc TR lisaossa

(87,5%) Hc F3 x ♂ Hc (pt) – emasloom sobilik kandmiseks Hc TR põhiossa (B)

(93,8%) ♀ Hc F4 x ♂ Hc (pt) – emasloom sobilik kandmiseks Hc TR põhiossa (B)

(≥ 96,9%) Hc pt F5 – emasloom sobilik kandmiseks Hc TR põhiossa A ossa.

6. Hc tõugu veiste tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord

6.1 Üldsätted

Tõuraamatu pidamise korraldamise ja kontrollimise eest vastutab Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu tõuraamatu- ja aretusosakond.

Tõuraamat asub elektrooniliselt EPJ andmebaasis.

- Tõuraamatusse kandmise aluseks on looma põlvnemine.
- Kõik tõuraamatusse kantud veised peavad olema identifitseeritud ja registreeritud vastavalt kehtivatele õigusaktidele. Kõrvamärgiga, märgistamise kohustus ja vastutus on loomaomanikul.
- Kõik tõuraamatusse kantavad veised peavad kuuluma jõudluskontrolli.
- Kui loom, kes kantakse tõuraamatu põhiossa, või tema vanemad on juba kantud mõnda teises riigis peetavasse tõuraamatusse, lisatakse tõuraamatu kandealgele tõuraamatu number ja viide tõuraamatu nimele.
- Välisriigist sisse ostetud või embrüosiirdamisest saadud aretusloom kantakse tema põlvnemisandmetest lähtuvalt tõuraamatu vastavatesse osadesse. Tõuraamatusse kandmise aluseks on välisriigi tunnustatud aretusorganisatsiooni poolt väljaantud põlvnemistunnistus.
- Kõigil Eestist tõu jaoks valitud aretuspullidel ja nende emadel ning embrüosiirdamise teel saadud mullikatel peab põlvnemise õigsus olema tõendatud geneetilise ekspertiisiga.
- Tõuraamatu loomade seis fikseeritakse EPJ andmebaasis kord aastas 01.12 seisuga. Tulemusi kasutatakse aretustöö aruannete koostamisel.

6.2 Emasloomade tõuraamatusse kandmise tingimused

Emasloomade tõuraamat koosneb põhi- ja lisaosast.

Tõuraamatu põhiosa jaguneb kaheks alaosaks: A ja B.

Tõuraamatu lisaosa tähiseks on R.

Tõuraamatu põhiossa kantava emaslooma vanemad ja vanavanemad on kantud sama tõu tõuraamatusse.

Emasloomade tõuraamatusse kandmisel antakse tõuraamatumärk Hc, millele lisatakse emaslooma kõrvamärgi number ja tingimustele vastav tõuraamatu osa tähis.

Tõuraamatu põhiosa A ossa kandmine

Hc tõu tõuraamatu A ossa kantaval emasloomal peab olema tõestatud neli eellaste rida Hc tõust ning need peavad vastama Hc tõu aretusprogrammile. Isaseellased peavad olema kantud sama tõu tõuraamatu põhiossa.

Veise, kes kantakse Hc tõu tõuraamatu A ossa, ema ja emaema on Hc tõu tõuraamatu põhiosa A või B osa, loomad.

Tõuraamatu põhiosa B ossa kandmine

Tõuraamatu põhiosa B osa tingimustele vastav Hc tõugu emaslooma vanemad ja vanavanemad on kantud sama tõu tõuraamatusse.

Tõuraamatu B ossa kantakse ka emasloom, kelle ema ja emaema on kantud tõuraamatu lisaossa ning isa ja mõlemad vanaisad on tõuraamatu põhiosa pullid.

Tõuraamatu lisaossa kandmine

Emasloom, kes ei vasta põlvnemiselt põhiosa nõuetele, kuid kes on vähemalt 50% ulatuses põhitõu veresusega, on jõudluskontrollis ja märgistatud vastavalt kehtivale korrale, kantakse tõuraamatu lisaossa ja tähistatakse tähiselega R.

Lisaosast põhiossa kandmine

Emasloom, kelle ema ja emaema on tõuraamatu lisaosas R ning isa ja mõlemad vanaisad on tõuraamatu põhiosas, ning kes on tõutüübilised kantakse põhiossa B.

6.3 Isasloomade tõuraamatusse kandmise tingimused

Isasloomade tõuraamat koosneb põhiosast A.

Tõuraamatusse kandmise aluseks on looma põlvnemine ning isasloom kantakse tõuraamatusse, kui ta on aretuseks sobivaks tunnistatud.

- Tõuraamatu põhiossa kantakse Hc tõugu isasloom, kes põlvneb kas kodu- või välismaal Hc tõu tõuraamatu põhiossa kantud vanematest ja vanavanematest.
- Tõuraamatusse kantava isaslooma põlvnemine peab olema tõendatud geneetilise ekspertiisiga. Geneetilise uuringu käigus peab selguma uuritava veise DNA ISAG või SNP markerid ning kinnitust peab saama vanemate ja emaisa, emaema vastavus. Antud nõude täitmiseks tuleb kõigilt tõuraamatu põhiosasse kantud, paaritusse minevatelt loomadelt koguda karva- või koeproovid, et uuringu alusmaterjal oleks tulevikus, geneetilise ekspertiisi vajaduse korral alati olemas. Karvaproovid kogub ja hoiustab kasvataja. Eelistada tuleks karvaproove (säilivus).
- Geneetiliselt identifitseeritud looma võib tõuraamatusse kanda, kui tegemist on importloomaga, kelle vanemate kohta puudub geneetiline info põlvnemise kontrolli teostamiseks. Sellekohane mäрге tehakse looma kaardile.
- Tõuraamatusse kantavatel aretuspullidel on kohustuslik kontrollida geneetiliste defektide esinemist. Info uuringu teostamise kohta ja kontrolli tulemus kantakse looma põlvnemistunnistusele.

- Eestis sündinud isasloomadele antakse tõuraamatu number, milleks on number Hc tõugu pullide tõuraamaturegistris. Pullide tõuraamatunumber ei ühti kõrvamärgi numbriga.
- Peale tõuraamatu numbri andmist antakse pullile, tõuraamatu numbrile vastavalt, seemenduskood, mis on viiekohaline number ja moodustub pullidele tõukoodist (94000 ... 94999) ning välismaalt imporditud isasloomade puhul reeglina päritolumaal antud tõuraamatu numbri kolmest viimasest numbrist.
- Sugupullide tõuraamatu numbrite üle peetakse arvestust ETKÜ tõuraamatu registris ja EPJ andmebaasis.
- Tõuraamatusse kandmise algoritmid on leitavad [ETKÜ kodulehel](#).
- Hc tõu juures aktsepteeritakse vaid Hc veresuse tähist, mida arvestatakse tõumärgi andmisel.
- Statistiliste andmete kogumise ja analüüside koostamise aluseks on tõuraamatumärk.

6.4 Tõuraamatust välja kandmine ning tõuraamatu kande kinnitamata jätmine

Tõuraamatust välja kandmine toimub geneetilise ekspertiisi akti alusel, kui ei ole võimalik vanemaid tuvastada.

Tõuraamatust välja kandmine võib toimuda ka aretusspetsialisti kirjaliku taotluse alusel. Selliste otsuste puhul teavitatakse loomaomanikku, kelle kohustuseks jääb põlvnemise kontrollimine kas algdokumentide või geneetilise uurimise kaudu. Kui seda ei tehta (näiteks loomaomanik keeldub geneetilisest ekspertiisist) ning ei ole võimalust põlvnemist teisiti kehtetuks tunnistada (näiteks geneetilise ekspertiisi väljavõtte või algandmete kõrvutamise), kuid põlvnemine on kahtluse alla seatud (näiteks värvikirjelduse alusel), siis on aretusspetsialistil õigus keelduda looma tõuraamatusse kinnitamisest.

Sarnaselt on aretusspetsialistil õigus keelduda tõuraamatu põhiosa kande kinnitamisest, kui loom ei ole tõutüübiline.

6.5 Elektrooniline tõuraamat

Vastavalt jooksvalt lisatud infole kannab arvuti igal hommikul emasloomad tõuraamatu vastavatesse osadesse, võttes aluseks eelmise päeva jooksul sisestatud informatsiooni ja tõuraamatusse kandmise tingimused.

Tõuraamatu osade kontroll toimub arvuti poolt automaatselt vastavalt põlvnemisandmetele. Tõuraamatu pidamise andmete kontrolliks ja muutmiseks on Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS-s elektroonilised vahendid, millele on tagatud juurdepääs ainult selleks ettenähtud isikutele.

- Kontrollitud põlvnemisega loomade võtmisel tõuraamatusse lisatakse andmebaasi tõuraamatusse võtmise kuupäev ja aretusspetsialisti nimi ning vastav TR osa tunnus. Loomaomanikele väljastatakse vastav tunnistus.

7. Aretuslooma põlvnemise registreerimine ning põlvnemise õigsuse kontrollimine

7.1 Põlvnemisandmete registreerimise kord

- Kõik sünid registreerib loomaomanik sünniregistris mida võib pidada nii paberandjal kui ka elektrooniliselt.
- Loomaomanik või selleks volitatud isik registreerib karja sündmused jooksvalt ettenähtud vormidel.
- Kunstliku seemenduse andmete esitamiseks on seemendajal kaks võimalust:

- seemendaja esitab igal spermapäeval või saadab postiga aretusühistule seemenduste sisestusvormi, kust seemendusandmete sisestaja sisestab seemendused EPJ andmebaasi.
- seemendaja sisestab seemendused ise andmebaasi taotledes selleks õigused ETKÜ-
lt.
- Aretusühistu aretusspetsialistil on õigus parandada loomade põlvnemisandmeid, kui need on mingil põhjusel valed. Seda saab teha ainult algdokumentide (sünniregister, seemenduspäevik või –tunnistus) alusel.
- Kui looma põlvnemine on geneetiliselt uuritud ja põlvnemisandmeid on vaja parandada, siis saab seda teha vaid tunnustatud geneetika labori vastuse alusel.
- Geneetiliselt uuritud loomade kohta kantakse vastav informatsioon põlvnemistunnistusele ja mäрге (IG) lisatakse EPJ andmebaasi.
- Loomaomanik esitab loomade põlvnemisandmete kohta info EPJ-le, kes registreerib sündmused andmebaasis.
- Käest/vabapaarituste kohta, peab loomaomanik, kes ei kasuta programmi Liisu, eraldi registreid, mille vormid on leitavad [EPJ kodulehel](#).
- Register peab sisaldama järgmisi andmeid:
- Vabapaaritus:
  - Looma registreerimisnumber (numbrid), kes on vabapaaritusgrupis
  - Ära peab märkima, kas vabapaaritus toimus lehmal või mullikal
  - Pulli karjapaneku algus
  - Pulli karjapaneku lõpp
  - Pulli nimi ja tõuraamatunumber, selle puudumisel pulli reg.nr.
  - Andmed edastatakse Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS-le vabapaarituste vormidel.
- Loomaomanik teavitab Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS karjas toimunud vabapaaritustest vähemalt kaks korda aastas.
- Käestpaaritus:
  - käestpaarituse teostamise aeg (ära peab märkima, kas käestpaaritus toimus lehmal või mullikal)
  - looma, keda paaritati, registreerimisnumber
  - pulli nimi ja tõuraamatunumber, selle puudumisel pulli reg.nr.
  - lehmade käestpaarituste kohta saab edastada andmed ka laudalehega (mäрге PA) EPJ andmebaasi
- Looma poegimine (kuu; kuupäev; aasta; vasika sugu; number)

7.2 Põlvnemisandmete õigsuse kontrollimise kord

- Aretuslooma turustamise puhul väljastatakse aretusühingu poolt aretusloomale põlvnemistunnistus. Põlvnemistunnistus väljastatakse loomaomaniku taotluse alusel ning selle olemasolu eest vastutab loomaomanik. Põlvnemistunnistuse näidised on leitavad kodulehel. Jõudluskontrolli andmebaasist looma kaardi väljatrükk ei ole põlvnemistunnistus ning see ei ole aluseks looma tõuraamatusse kandmisel.
- Eestisse sisse toodud (EU ja kolmandad riigid) veiste kohta väljastab põlvnemistunnistuse vastava riigi tunnustatud aretusorganisatsioon. Põlvnemine on aktsepteeritav, kui põlvnemistunnistusel on andmeid kinnitanud vastutava isiku allkiri ning väljaandja organisatsiooni nimi. Erinevaid andmebaaside väljavõtteid ametlikeks dokumentideks ei tunnista ja nii saadud andmeid andmebaasi ei kanta. Põlvnemistunnistuste saatmine elektrooniliselt on aktsepteeritav.

- Kui loom müüakse Eesti piires ja nii ostja kui ka müüja osalevad jõudluskontrollis, siis kasutatakse elektroonilist põlvnemistunnistust. See tähendab, et põlvnemistunnistus asub EPJ andmebaasis ja vajadusel trükitakse see blanketile. Kui uus omanik soovib või ei osale jõudluskontrollis, siis on müüjal kohustus aretuslooma müügi korral taotleda ETKÜ-st trükitud põlvnemistunnistus.
- Põlvnemistunnistused saadetakse põlvnemiskirjete loomiseks EPJ kas koopia või elektrooniliselt.
- Põlvnemisandmete õigsust kontrollib aretusspetsialist:
  - a) põlvnemistunnistuse väljastamisel
  - b) loomade võtmisel tõuraamatusse.
 Kontroll seisneb algdokumentide ja EPJ andmebaasi võrdlemises.
- Kui põlvnemisandmed on vastavuses algdokumentide ja EPJ andmebaasiga:
  - a) väljastatakse põlvnemistunnistus
  - b) võetakse loom tõuraamatusse
- Põlvnemisandmete õigsuses kahtlemise korral tuleb teha geneetiline ekspertiis. Andmete ebaõigeks osutumise korral kannab ekspertiisikulud loomaomanik. Laborist saadud vastuse alusel tehakse vajalikud parandused vastavatesse alg- ja tõuraamatu dokumentidesse ja EPJ andmebaasi.
- Kui seemendused või paarituste andmed on andmebaasi lisamata ning algdokumentide alusel on võimalik põlvnemisandmed tuvastada, siis saab seda teha aretusspetsialist. Info lisatakse isade paranduse lehega.
- Sugupullide põlvnemise õigsuse uurimine geneetilise ekspertiisiga on kohustuslik enne tõuraamatusse märkimist. Juba pulli müügil, eesmärgiga kasutada pulli aretuspullina, on geneetiline ekspertiisi teostamine soovitatav.
- Geneetilise uuringu käigus peab selguma uuritava veise DNA markerid ning kinnitust peab saama vanemate ja emaisa ja emaema vastavus. Geneetiliselt identifitseeritud loomi tõuraamatusse ei kanta, seda meetodit kasutatakse vaid importloomadel, kellel ei ole mingil põhjusel geneetilist infot teada..
- Sugupulli geneetilise ekspertiisi teostamise eest vastutab loomaomanik.
- Andmete lahknemisel tehakse vajadusel vastavad parandused eelpool loetletud andmebaasides.
- Aretusühistu uurib igal aastal geneetiliselt tõuraamatusse märgitud loomadest vähemalt 2%. Valikusse kaasatakse esmaspoeginud A TR märki kandvad lehmad. Uuritavate loomade valik on juhuslik, mis tähendab, et ei ole teada uuritava looma ega tema omaniku kohta andmeid. Teada on vaid looma registrimärk.
- Õigete põlvnemisandmete saamiseks on vajalik täita identifitseerimise nõudeid vastavalt aretusprogrammile.
- Aretusspetsialist vaatab tõuraamatusse märkimise protsessis üle kõik märgitavad loomad ja otsustab, kas loomade põlvnemine vastab olemasolevale dokumentatsioonile. Ebakõladest informeeritakse loomapidajat, kelle kohustuseks jääb põlvnemise korrastamine kas algdokumentide või geneetilise uurimise kaudu. Kui seda ei tehta (näiteks loomaomanik keeldub geneetilisest ekspertiisist) ning ei ole võimalust põlvnemist teisiti kehtetuks tunnistada (näiteks geneetilise ekspertiisi väljavõte või algandmete kõrvutamise) kuid põlvnemine on kahtluse alla seatud (näiteks värvikirjelduse alusel), siis on aretusspetsialistil õigus oma andmete kandmisest tõuraamatu osa juurde keelduda. Taolise looma kohta teeb isik, kes põlvnemise kahtluse alla seadis, vastava märkuse EPJ andmebaasi.

8. Emasloomade seemendusandmete registreerimise kord

8.1 Üldsätted

Seemendusandmete registreerimise korraldamise ja kontrollimise eest vastutab Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu (ETKÜ) tõuraamatu- ja aretusosakond.

- Seemendusregistrid ja arve-seemendustunnistused säilitab seemendaja kuni viis aastat.
- Seemenduste sisestuslehed arhiveeritakse ETKÜ-s ja säilitatakse vähemalt 2a. Seemendusandmed asuvad elektrooniliselt Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS andmebaasis.
- Kõik seemendatavad emasloomad peavad olema märgistatud vastavalt kehtivale korrale ning õigusaktidele.

8.2 Seemendusandmete registreerimine

- Seemendusandmete registreerimise algdokumentiks on seemendusregister.
- Seemendajal on kohustus registreerida kõik teostatud seemendused kronoloogilises järjekorras seemendusregistris.
- Ühte seemendusregistrisse võib kanda ühe omaniku loomade kõik seemendused mitme aasta vältel. Seemenduste kohta tehakse ka seal sissekanded kronoloogilises järjekorras.

8.3 Seemendusaruande esitamine

Seemendusregistri andmete alusel koostab seemendaja seemendusaruande (vormid lisatud) ja esitab selle ETKÜ-le 35 päeva jooksul peale seemenduse teostamist

Seemendusaruande võib esitada paberkandjal või elektrooniliselt.

- Paberkandjal seemendusaruanne esitatakse ETKÜ-le ning nende õigeaegse laekumise üle peavad arvestust ETKÜ seemendusinfo sisestajad.
- Paberkandjal ETKÜ-sse saabunud seemendusaruanded sisestatakse EPJ andmebaasi..
- Seemenduste elektroonilise sisestamise õigus väljastatakse ainult atesteeritud seemendajatele. Kasutajaõiguste taotlemiseks esitab seemendaja vastava avalduse ETKÜ-le. ETKÜ taotleb Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS-st kasutajaõigused ja edastab need seemendaja poolt esitatud elektroonilisele aadressile. EPJ-l ei ole õigust kasutajaõigusi seemendajatele jagada ilma ETKÜ nõusolekuta.
- ETKÜ peab arvestust seemendajate üle, kes elektrooniliselt seemendusi sisestavad.
- Seemenduste sisestamiseks kasutavad seemendajad sama programmi, mille kaudu sisestavad seemendusi ETKÜ seemendusinfo spetsialistid.
- Seemendaja ei ole kohustatud esitama eraldi aruannet paberkandjal elektrooniliselt sisestatud seemenduste kohta. Seemendusregistri pidamine on kohustuslik.

9. ETKÜ poolsed kohustused aretuseks tunnustatud pullide andmete korrashoiuks

ETKÜ esitab EPJ-le kõikide aretuseks tunnustatud seemenduspullide andmed.

Saadud andmetest moodustatakse nimekirjad:

- ainult seemendustes kasutatavad pullid,
- nii seemenduses kui ka vaba/käest paarituses kasutatavad pullid

ETKÜ hoiab pullide nimekirja pidevalt ajakohasena. Probleemide korral informeeritakse ETKÜ-d.

Paaritusi saavad sisestada loomaomanikud, kes on registreerunud andmebaasi kasutajaks EPJ kaudu.

Kõikide pullide kohta on informatsioon saadaval [EPJ kodulehel](#).

Tunnustamata pullidega teostatud seemendusandmeid andmebaasi ei kanta.

Seemenduste sisestamiseks paber kandjal esitatud vormiga kantakse vormile järgmised andmed:

- Seemendamise kuupäev
- Looma registrinumbr (kohustuslik)
- Looma inventarinumber (soovitatav)
- Kasutatud pulli nimi
- Kasutatud pulli seemenduskood Eestis

10. He tõugu aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

10.1 Üldsätted

- Aretuseks võib kasutada ainult ametlikult tunnustatud isaslooma ja aretusmaterjali.
- Aretuslooma ja -materjali aretuseks sobivaks tunnistamist (s.h. aretusmaterjali varumine, kasutamine ja turustamine) korraldab ETKÜ.
- Aretusloom ja aretusmaterjal tunnistatakse aretuseks sobivaks tema põlvnemise, sperma kvaliteedi ja genotüpiseerimise raportite olemasolul.
- Pull peab vastama kinnitatud aretusprogrammile ning pullide aretusväärtused peavad olema vastavuses aretusprogrammidega.
- Tõuraamatusse kantavatel aretuspullidel on kohustuslik kontrollida geneetiliste defektide esinemist. Info uuringu teostamise kohta ja kontrolli tulemus kantakse looma põlvnemistunnistusele.
- Aretuseks sobivaks tunnustatud loom kantakse tõuraamatusse ning talle antakse tõuraamatu number ja seemenduskood.
- ETKÜ varustab oma kliente aretusprogrammile vastavate pullide spermaga.
- Aretusmaterjali ostmisel jälgib ETKÜ vastavust kinnitatud aretusprogrammile ja ostab vaid tunnustatud aretusmaterjali.
- Kolmandad isikud, kes soovivad sperma müügiga tegeleda, peavad saama ETKÜ-lt tunnustuse aretusmaterjali vastavuse kohta aretusprogrammile.
- Sperma kvaliteedis kahtlemise korral on ETKÜ liikmetel õigus lasta hinnata sperma kvaliteeti. Sama võib liige nõuda ka isikutelt, kes väljaspool ETKÜ-d spermat müügiks pakuvad.

10.2 Seemenduspullide aretuseks sobivaks tunnistamine

- Noorpullid läbivad karantiini. Veterinaarselt terveks tunnustatud loomad viiakse kunstliku seemenduse jaama.
- Pull tunnistatakse aretusloomana kõlblikuks komplekselt põlvnemise, kasvu intensiivsuse, sperma kvaliteedi ja sugulise aktiivsuse ning välimiku hindamise järgi.
- Aretuseks sobivaks tunnustatud loom kantakse tõuraamatusse.
- Aretuseks mittesobivad pullid praagitakse. Kasvu- ja arenguprobleemidega, tervisenõuetele mittevastavad ning madala sugulise aktiivsuse ja sperma kvaliteedi põhjal kõlbmatu sperma pärast toimub praakimine igapäevase töö käigus.

10.3 Vabapaarituspullide aretuseks sobivaks tunnistamine

- Vabapaarituseks kasutatavate pullide tunnustamise korraldavad ETKÜ aretusspetsialistid.

- Aretuseks tunnustatakse isasloom, kellel põlvnemine vastab aretusprogrammi nõuetele. Enne tunnustamist peab olema tehtud pulli põlvnemise kontroll. Vastav mäрге tehakse põlvnemistunnistusele ja andmebaasi.
- Aretuseks tunnustatud pullile antakse tõuraamatu number ja seemenduskood.
- Pulli müümisel peab pulliga koos liikuma põlvnemistunnistus.
- Aretuseks sobivaks tunnistatud pulli võib kasutada vabapaarituseks kõikides karjades.

10.4 Sisse ostetud aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamine

- Kolmandatest riikidest imporditud või Euroopa Liidu liikmesriikidest Eestisse toodud aretusmaterjali vastavust aretusprogrammile tunnustab ETKÜ.
- ETKÜ kontrollib aretusmaterjali vastavust aretusprogrammile. Aretusmaterjali tunnustamiseks ja seemenduskoodi saamiseks peab aretusmaterjali importimisega/kauplemisega tegelev ettevõtte esitama ETKÜ-le teatise.
- Importsperмага esitab sperma maaletooja ETKÜ-le veise põlvnemistunnistuse, geneetilise identifitseerimise raporti põlvnemise õigsuse kohta, genotüpiseerimise tunnistuse, veterinaarsertifikaadi ning akti sügavkülmutatud pullisperma kvaliteediparameetrite kohta.
- Spermapulli aretusväärtused peavad olema vastavuses kinnitatud aretusprogrammidega.
- Kui aretusmaterjal vastab aretusprogrammi tingimustele, väljastatakse seemenduskood.
- Teavitust tuleb saata ka varem seemenduskoodi saanud pullide sperma kohta.
- Taotlus esitatakse Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu, Raplamaa, Kehtna vald, Keava, 79005 või elektrooniliselt info@etky.ee. ETKÜ edastab oma otsuse elektroonilise kirjaga taotlejale 30 kalendripäeva jooksul. Keeldumises nimetab ETKÜ põhjused aretusmaterjali mittesobivuse kohta.
- Kui ETKÜ-d ei ole sperma importimisest (s.h. EL-st) teavitatud, siis spermat tootnud pullidele ETKÜ seemenduskoodi ei anna ning nende pullide järglasi tõuraamatusse ei kanta.

11. Jõudluskontrolli läbiviimise ja tulemuste kasutamise kord

11.1 Üldsätted

- Lihajõudlust määratakse vastavalt põllumajandusloomade aretuse seadusele, Rahvusvahelise Jõudluskontrolli Komitee (ICAR) poolt kinnitatud reeglitele.
- Lihaveiste jõudluskontrolli üle teostab järelevalvet ETKÜ tõuraamatu- ja aretusosakond, kellel on juurdepääs kõikidele jõudlusaluste karjade jõudlusandmetele EPJ andmebaasis.
- Lihaveiste jõudluskontrollialuste loomade registreerimis- ja identifitseerimissüsteem peab sisaldama alljärgnevat informatsiooni:
  - loomade registreerimisnumber
  - sünniaeg
  - tõug
  - vanemate informatsioon (põlvnemine ja identifitseerimine)
  - sugu
  - vasika tüüp (üksik, mitmik, embrüosiirdamisest saadud loom (ET))
  - farmi informatsioon, kus loom sündis (omaniku kood jõudluskontrollis)
- Jõudluskontrollile on kehtestatud miinimumnõuded.
- Ühe karja kõik lihatõugu loomad, keda peetakse lihatootmise eesmärgil peavad olema jõudluskontrollis.

- Jõudluskontrolli läbiviijaks on ETKÜ.
- Jõudluskontrolli alaste andmete töötlejaks on EPJ, asukohaga Tartu, F. Tuglase 12, 50094. EPJ ja ETKÜ vahel sõlmitakse leping vajalike tegevuste kohta.
- Jõudlusandmed säilitatakse EPJ andmebaasi arhiivides.

11.2 Jõudluskontrolli eesmärk

Lihaveiste jõudluskontrolli eesmärgiks on välja selgitada veiseliha tootmise eesmärgil kasvatatavate lihaveiste jõudlus, parandades seeläbi lihaveise karjade kvaliteeti ja tootmisest saadavat tulu.

Jõudlusandmete kogumise, töötlemise, säilitamise ja hindamise statistiliste meetodite väljatöötamise ja saadud tulemuste avaldamise eest vastutab ETKÜ.

Jõudlusandmeid kogutakse, töödeldakse, analüüsitakse ning saadud andmeid väljastatakse ja kasutatakse loomaomaniku ja EPJ vahelise lepingu kohaselt.

11.3 Jõudlusandmete koguja

Loomapidaja või tema poolt volitatud isik võib töötada jõudlusandmete kogujana, kui ta on läbinud ETKÜ poolt korraldatud jõudlusandmete kogumise koolituse, mille kohta ETKÜ on talle väljastanud jõudlusandmete koguja tunnistuse. Jõudlusandmete kogumise koolitusprogrammid ning jõudlusandmete koguja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise korra kehtestab ETKÜ.

11.4 Jõudluskontrolli miinimumnõuded

Jõudluskontrolli läbiviimisel on kohustus koguda järgmised andmed:

- 1) vasika sünnimass (kaalutuna või mõõdetuna 48 t jooksul peale sündimist);
- 2) 200 päeva mass;
- 3) 365 päeva mass;
- 4) elusmass väljaminekul või lihakeha mass ja SEUROP klassifikatsioon (lihakus, rasvasus, kategooria) selleks tunnustatud lihatööstustest (edastada EPJ-sse 1 kuu jooksul peale sündmuse toimumist).

Jõudluskontrolli andmete usaldusväärsuse tagamiseks on karjas vähemalt 80% ulatuses kaalumised kohustuslikud (sünnimass; 200 p.; 365 p.; karjast väljaminek). Teostatud peab olema vähemalt kolm kaalumist neljast.

Loomaomanik võib lisaks koguda loomade masside andmed mistahes ajahetkel oma karja seisu fikseerimiseks ning andmed sisestatakse EPJ andmebaasi.

EPJ arvutab massi-iibe: sünd ... väljaminek. 200p või 365p massi olemasolul arvutab EPJ korrigeeritud 200p ja 365p. massi ning ööpäevase massi-iibe sünd ... 200p; 200p ... 365p või sünd ... 365p. Arvesse lähevad massid, mis mahuvad vahemikku kas $200 \pm 50p$ või $365 \pm 45p$. Kui on mitu kaalumist, siis võetakse arvesse nendele tähtaegadele lähima kaalumise tulemus.

11.5 Jõudluskontrolli teostamine

- Lihaveiste jõudluskontrolli võivad teha kõik loomapidajad, kes kasvatavad lihatõugu loomi kas aretusloomadeks ja/või veiseliha tootmiseks.
- Jõudluskontrolli all olevas karjas kogutakse andmeid kõikide karjas olevate emas- ja isasloomade kohta, vastavalt kehtestatud korrale. Andmed koondatakse lihaveiste elektroonilisse programmi „LIISU“.
- Jõudlus- ja põlvnemisandmete tõestuseks peab jõudlusandmete koguja pidama algarvestust kas elektrooniliselt või paberandjal.
- Kõikide loomade algarvestuse aluseks on sünniregister (registreeritakse kõik sündinud vasikad kronoloogilises järjekorras) ja seemendusregister. Programmi „LIISU“

mittekasutaja peab pidama lisaks „Lihaveiste jõudluskontrolli raamatut“. Konkreetsetes raamatus on registreeritud kõik vajalik informatsioon sündinud vasikate kohta, mistõttu võib „Lihaveiste jõudluskontrolli raamatut“ kasutada kui sünniregistrit.

- Emasloomal registreeritakse iga poegimise kohta:
  - kuupäev,
  - poegimise kulg,
  - vasika sugu, registrinumber ja sünnimass.
  - vajadusel märge vasika väärarengu kohta.
- Sündinud vasika isa määratakse sobiva seemenduse või paarituse järgi ning vasika tõuks loetakse isa tõug. Sobiva seemenduse puudumisel või mitme sobiva seemenduse olemasolu korral jääb loom andmebaasis isata ning isa määramine toimub geneetilise ekspertiisi või ETKÜ aretusspetsialisti poolt tõestatud informatsiooni kaudu. Lihatõugu veiste tiinusperioodi pikkuseks loetakse 270 – 303 p.
- Registreeritud peavad olema kõik seemendus- või paaritusajad ning kasutatud pullide nimed ja tõuraamatu numbrid, nende puudumisel pulli registreerimisnumber. Aluseks Emaslooma seemendusandmete registreerimise kord
- Lehmade ning lehmikute seemendamise andmete esitamise eest EPJ andmebaasi vastutab seemendaja. Aruannete esitamiseks on kaks võimalust, kas elektrooniliselt või ETKÜ kaudu. Paaritused esitab jõudlusandmete koguja vastava vormiga EPJ või programmi „Liisu“.
- Loomade ostu-müügi korral registreeritakse registreerimisnumber, kuupäev, ostja-müüja andmed.
- Importloomade põlvnemine saadakse aretusühistu poolt esitatavalt põlvnemistunnistustelt.
- Põlvnemisandmetesse tõu ja vanemate andmete lisamine on võimalik vaid aretusühistu spetsialisti poolt kinnitatud dokumendi alusel ja muutmine looma geneetilise ekspertiisi tulemuste alusel.
- Nende veiste andmed, kes ostetakse karjadest, kus jõudluskontrolli ei tehta ja uute jõudluskontrolli alustavate omanike veiste andmed võetakse põllumajandusloomade registrist.
- Loomade põlvnemisandmeid korrigeeritakse või tunnistatakse kehtetuks vaid aretusühistu poolt kehtestatud korras.
- Kaalumised teostatakse kaaludes või mõõtes- tulemused avaldatakse 1 kg või 1 cm täpsusega. Mõõdulindiga mõõtmisel edastatakse andmebaasi cm.
- Veise karjast väljaminekul registreeritakse väljamineku kuupäev, põhjus ja kehamass, noorloomadel lisaks kehamass või lihakeha mass ja SEUROP klassifikatsioon (v.a. noorlooma surm).
- Sündmused edastatakse EPJ hiljemalt 30 päeva jooksul peale sündmuse toimumist.

11.6 Jõudluskontrolli andmete esitamise ajad

- ✓ Vabapaaritus – vähemalt 2 korda aastas (juuni, detsember);
- ✓ Seemendused – 35 päeva jooksul peale seemenduse toimumist
- ✓ Poegimisandmed – 25 päeva jooksul
- ✓ Karjast väljaminek (müük, tapmine, hukkumine) – 5 päeva jooksul
- ✓ Kaalumised – 30 päeva jooksul

11.7 Jõudluskontrolli lõpetamine

Jõudluskontrolli lõpetab loomaomanik oma kirjaliku avalduse alusel ETKÜ võib teha EPJ-le ettepaneku jõudluskontrolli lõpetamise kohta, kui loomaomanik on eiranud käesolevas korras kehtestatud nõudeid.

Jõudluskontrolli võib lõpetada EPJ, kui tekivad loomaomaniku ja EPJ vahel sõlmitud lepingust tulenevad probleemid.

11.8 Kontroll ja järelevalve

Vajalikud andmete õigsuse kontrolli protseduurid teostatakse EPJs andmete töötlemise käigus ning vigade esinemisel väljastatakse veateated või võetakse EPJ töötaja poolt ühendust jõudlusandmete kogujaga. Vigaseid andmeid andmebaasi ei kanta.

Karjades, kus teostatakse jõudluskontrolli, jälgib ETKÜ töötaja käesolevast korrast tulenevate nõuete täitmist.

11.9 Andmete säilitamine

Jõudlusandmete koguja poolt EPJ-le esitatud vorme säilitatakse kuni viis aastat.

Aretusühingu poolt kinnitatud looma põlvnemisandmete muutmise ja geneetilise ekspertiisi dokumente säilitatakse kümme aastat.

12. Andmed laboratooriumi kohta

Lihaveiste jõudlusandmete analüüsiks puudub laboratooriumi vajadus. Vajalike tegevuste kava on kokku lepitud EPJ ja ETKÜ vahelise lepinguga.

Veiste põlvnemise õigsuse kontroll teostatakse Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi laboris Tartu, Kreutzwaldi 46, 51006, või mõnes muus akrediteeritud laboris.

13. Aretuslooma jõudlusandmete ja hindamistulemuste avaldamise kord

- Jõudlusandmete avalikustamisel lähtutakse isikuandmete kaitse seadusest ning loomapidaja ja EPJ vahelisest lepingust.
- Kõik jõudlusandmed koondatakse lihaveiste programmi “Liisu”, mille kasutamise õigused väljastab EPJ vastavalt loomapidaja avaldusele.
- Jõudluskontrolli alustele karjadele, kes edastavad andmeid paber kandjal, saadetakse posti teel karja koondväljavõtte 30.06 ja 31.12 seisuga. Programmi “Liisu” kasutaja näeb oma karja andmete seisu igapäevaselt (karja analüüs – perioodilised aruanded).
- Jõudlusandmeid avaldatakse kord aastas ilmuvas “[Eesti jõudluskontrolli aastaraamatus](#)” ning [EPJ kodulehel](#).
- Jõudlusandmete avaldamisel lähtutakse ETKÜ ja EPJ vahelisest lepingust.